

O **braz weteranów w mediach na podstawie analizy wybranych publikacji internetowych¹**

Planowane zakończenie działalności Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie w ramach misji ISAF zamyka okres intensywnej obecności Wojska Polskiego w działaniach poza granicami kraju. Jest to ważna cezura, zważywszy na fakt, iż od pierwszej połowy lat 90. i udziału w operacji Pustynna Burza, polscy żołnierze byli stale obecni na różnego rodzaju misjach, wypełniając zadania w Iraku, pograniczu izraelsko-syryjskim, w krajach byłej Jugosławii czy wreszcie w ciągu ostatnich dwunastu lat w Afganistanie. Fakt ten był przedmiotem licznych komentarzy w kraju. Wzbudzał też różne emocje i był też różnie oceniany.

Publiczny dyskurs wokół zaangażowania polskiego wojska w misje poza granicami kraju był jednym z elementów kształtujących opinie i postawy polskiego społeczeństwa. Należy podkreślić, że tak duże zaangażowanie organizacyjne, logistyczne, osobowe, finansowe i wreszcie również militarne w działania toczące się w relatywnie odległych geograficznie, kulturowo i politycznie lokalizacjach, nieleżących nigdy w pierwszo- czy nawet drugoplanowych obszarach zainteresowania polskiej polityki zagranicznej było faktem nowym i wzbudziło silne, niejednokrotnie skrajne opinie i oceny. Regularne badania socjologiczne dotyczące oceny udziału polskiego wojska w misjach, jak również samej potrzeby politycznego i wojskowego zaangażowania w tego typu operacje były prowadzone przez szereg instytucji badawczych, jak również były przedmiotem naukowej dyskusji. W centrum zainteresowania instytutów badawczych leżało pytanie o „poparcie” militarne zaangażowania Polski w misje poza granicami kraju. Przykładowo, dane CBOS za lata 2007–2010, pokazują względnie stały, oscylujący wokół 20%, odsetek osób popierających udział polskich żołnierzy w misji

¹ Niniejszy tekst powstał na podstawie referatu pt.: „Veterans In and Without Uniform – different dimensions of discourse on the veteran’s status in Poland”, wygłoszonego na konferencji ERGOMAS w Madrycie w czerwcu 2013 r.

w Afganistanie. Podobna grupa wyrażała opinie, iż operacja NATO w tym kraju przyczyni się do zapanowania tam pokoju².

Autorzy komunikatu CBOS w 2010 roku, pisali wyraźnie o tym, że zdecydowana większość Polaków jest przeciwna udziałowi naszych sił zbrojnych w operacji NATO w Afganistanie. Obecnie dezaprobatą przeważa we wszystkich grupach społecznych i demograficznych, niezależnie od poglądów politycznych czy sympatii partyjnych. Jedną z istotnych przyczyn krytycznego stosunku opinii publicznej do udziału Polski w misji stabilizacyjnej jest brak symptomów świadczących o poprawie sytuacji, takich, które wskazywałyby, że obecność NATO w Afganistanie przyczyni się do zaprowadzenia pokoju w tym kraju³.

Stałe przedłużanie misji, planowanej początkowo jako krótkotrwałe przedsięwzięcie, zacieranie się w społecznej pamięci grozy wydarzeń z 11 września 2001 r. oraz spowodowana kryzysem finansowym konieczność redukcji wydatków państwa, nie sprzyjały wytworzeniu sprzyjającego klimatu dla udziału misji afgańskiej. Brak społecznej aprobaty nie dotyczył jednak w takim samym stopniu wszystkich grup społecznych. Więcej zrozumienia zaangażowanie Polski w misję NATO w Afganistanie znajdowało wśród osób młodszych, lepiej wykształconych, interesujących się polityką. Zdecydowanie częściej obecność polskich żołnierzy w Afganistanie znajdowała akceptację w środowisku wojskowym. Badania prowadzone przez WBBS i WBBS WCEO systematycznie ukazywały poparcie dla udziału w misji afgańskiej na poziomie 90%⁴.

Samo poparcie wyrażane w sondażu nie jest jedynym miernikiem zainteresowania społeczeństwa kwestią udziału żołnierzy w operacjach poza granicami kraju. Od roku 2000 można zaobserwować stały wzrost zainteresowania młodzieży służbą wojskową, zwłaszcza zawodową, ale również wszelkimi innymi jej formami. Fakt ten może być pośrednio interpretowany, jako akceptacja wpisanego w zadania służbowe pobytu na misjach.

Zaangażowanie w misję NATO w Afganistanie to oczywiście nie tylko kwestie finansowe i logistyczne. Jak w przypadku każdej operacji militarnej powstaje sytuacja zagrożenia zdrowia oraz życia żołnierzy. Casus afgański niewątpliwie należy do najtrudniejszych w historii operacji mających przywrócić pokój i cywilizowane standardy rządzenia. Służba w irackich i afgańskich kontyngentach, niezwykle wyczerpująca fizycznie i psychicznie, wymagająca nie tylko wojskowego profesjonalizmu, ale również odporności i hartu, zostawiła trwały ślad w pamięci wszystkich jej uczestników.

² CBOS, Udział Polski w operacji NATO w Afganistanie i jego konsekwencje, BS/156/2010, Warszawa 2010, s. 1–6.

³ Tamże, s. 6

⁴ Szerzej na temat opinii żołnierzy o potrzebie misji NATO w Afganistanie i jej oceny patrz: m.in. *Readaptacja żołnierzy powracających z misji wojskowych poza granicami państwa*, WBBS WCEO, Warszawa 2011; *Generalny sondaż nastrojów kadry zawodowej WP*, WBBS WCEO, Warszawa 2007–2014.

Problem wizerunku weteranów misji w zbiorowej wyobraźni pozwala postawić wiele hipotez. Ich liczba zależy będzie od obecnych w społecznym dyskursie toposów, stereotypów czy wręcz archetypów. Figura weterana w polskiej kulturze przywołuje obraz zmuszonych do emigracji czy zsyłki uczestników kampanii napoleońskich, czy powstania listopadowego, sędziwych weteranów powstania styczniowego, ale również weteranów walk o niepodległość czy uczestników II wojny światowej. Ten ostatni to w zbiorowej wyobraźni również kombatant, członek różnych stowarzyszeń, uczestnik akademii, uroczystości itp. Przedstawiany w nowoczesnej kulturze polskiej „nowożytny” weteran przez długi czas nie był postacią rodzimą – mógł być byłym uczestnikiem wojny w Wietnamie, radzieckiej inwazji na Afganistan czy walk w byłej Jugosławii.

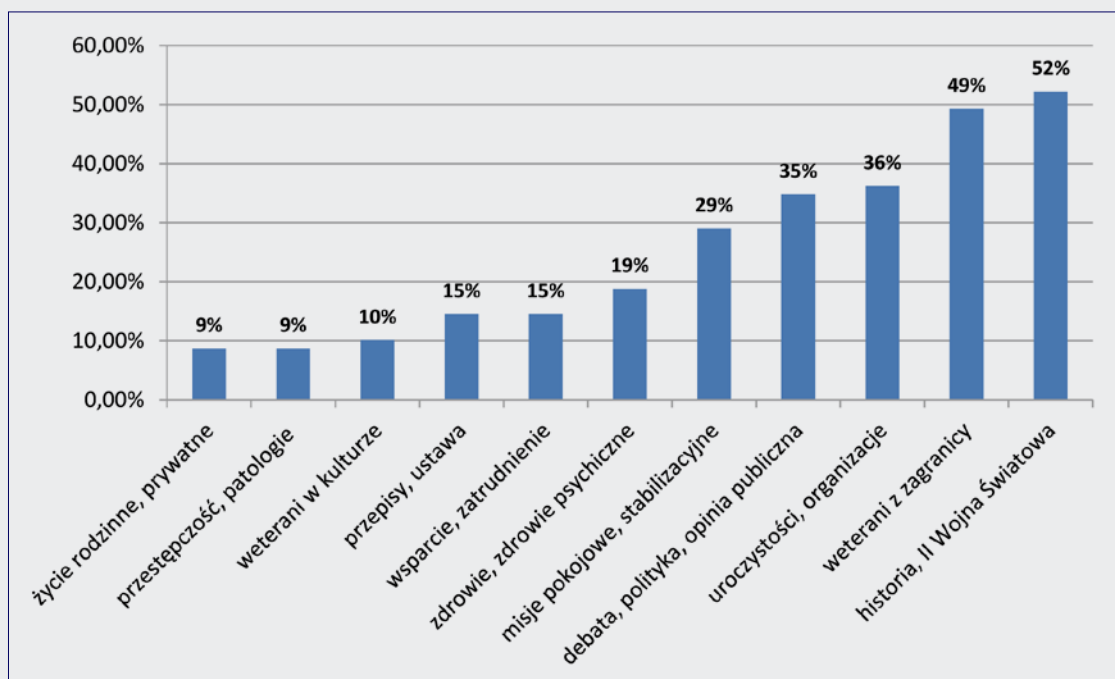
Problem kształtowania się w społeczeństwie wizerunku weterana misji wojskowych realizowanych poza granicami kraju jest również wyzwaniem metodologicznym. Gdzie poszukiwać trafnych wskaźników owego wizerunku? Czy miarodajna będzie raczej kategoria tekstów kultury wysokiej? Czy może badacze powinni szukać obrazu weterana w prasie codziennej? Czy bardziej znaczący będzie obieg profesjonalny, czy dyskursy potoczne? Oczywiście trudno jednoznacznie odpowiedzieć na tak postawione pytania. W niniejszym artykule chciałbym przedstawić próbę analizy dyskursu profesjonalnego, innymi słowy wszelkich tekstów zamieszczonych, jako oficjalne materiały jednego z portali internetowych⁵, pod kątem znaczeń i kontekstów, w jakich występuje słowo weteran.

Opisywane badanie ma charakter pilotażowy, jednak jego wyniki pozwalają przyjrzeć się znaczeniom, w jakich pojawia się termin weteran. Odtworzona została struktura powiązań między zastosowaniem terminu weteran w tekstach, różnych jego konotacji, a także wartościowania. Użytkany obraz może posłużyć, jako punkt wyjścia dla porównań z autopercepcją środowiska weteranów – uczestników misji poza granicami kraju. Do analizy wykorzystano metody ilościowe i jakościowe. W ramach procedury kodowania wyłonionych zostało dwanaście różnorodnych oraz rozłącznych kontekstów konotacyjnych terminu weteran, dla których obliczono częstości występowania. W ramach podejścia jakościowego wykorzystano technikę analizy pola semantycznego, która pozwala na wyodrębnienie znaczeniowego aspektu zastosowania danego terminu (podmiotu) w tekście, przy wykorzystaniu kategorii określeń, asocjacji, opozycji, ekwiwalentów oraz działań⁶.

⁵ Portal interia.pl, czwarty co do wielkości portal internetowy w Polsce o średniej liczbie ok. 11 mln tzw. real users (dane za marzec 2013 r.). Do analizy wybrano wszystkie artykuły, w których choć raz pojawił się termin weteran w okresie od maja 2012 do maja 2013 r.; w sumie analizie poddano 209 tekstów.

⁶ Szerzej o technice analizy pól semantycznych patrz: R. Robin, *Badanie pól semantycznych: doświadczenia Ośrodka Leksykologii Politycznej w Saint-Cloud*, [w:] *Język i społeczeństwo*, (Red.) M. Głowiński. Warszawa 1980, s. 205–282.

W artykułach, w których pojawiał się termin weteran, występował on w dwunastu różnorodnych kontekstach⁷. Pierwszy podział analizowanych tekstów dotyczy rozróżnienia na wojskowy i pozawojskowy kontekst użycia terminu weteran. W ponad 66% artykułów słowo weteran pojawia się w znaczeniu niezwiązanym z wojskiem czy służbą wojskową. Mamy szeroki przegląd weteranów rock'n'rolla, weteranów szos, weteranów oprogramowania komputerowego, weteranów sceny teatralnej itp. Powyższy fakt pozwala na postawienie tezy, że termin weteran ma ugruntowaną pozycję w języku, nie jest wyrażeniem egzotycznym i pojawia się w różnych znaczeniach.

Wykres 1. Tematyka artykułów o weteranach wojskowych (militarnych)

Źródło: opracowanie własne.

W dalszej części artykułu przedstawiona zostanie analiza materiałów, w których pisano o weteranach w kontekście jakiejś formy służby wojskowej, udziału w walce zbrojnej itp. Jak widać na wykresie 1., w tej grupie tekstów, najliczniej reprezentowane są konotacje historyczne (52%): weterani to najczęściej uczestnicy walk II wojny światowej, wojen w Wietnamie, radzieckiej inwazji w Afganistanie czy innych dawno zakończonych konfliktów. W blisko połowie analizowanych tekstów (49%) poruszano problematykę weteranów z innych krajów niż Polska. Podobne odsetki artykułów (odpowiednio 36% i 35%) ukazywały weteranów w kontekście uroczystości, stowarzyszeń, organizacji pozarządowych bądź na tle polityki i debaty publicznej. W 29% analizowanych materiałów explicite pisano o weteranach misji pokojowych i stabilizacyjnych, realizowanych pod auspicjami organizacji międzynarodowych,

⁷ W jednym tekście możliwe było wystąpienie kilku kontekstów. Np. tekst o stowarzyszeniu weteranów II wojny światowej z USA, zostałby przyporządkowany do trzech kategorii (stowarzyszenia, weterani historyczni i weterani spoza Polski).

takich jak: ONZ, NATO lub UE. Co piąty tekst (19%) zawierał informacje dotyczące stanu zdrowia weteranów, opieki zdrowotnej oraz ogólnej kondycji – w tym psychicznej, a co dziesiąty (9%) odnosił się do życia osobistego i prywatnego. Ponad 15% artykułów zawierało wątek zatrudnienia i wsparcia materialnego weteranów. Taki sam odsetek materiałów odnosił się do regulacji prawnych, ustaw, przepisów itp. dotyczących środowisk weteranów. Natomiast co dziesiąty tekst odnosił się do przedstawiania weterana w kulturze – najczęściej były to omówienia filmów, książek w których opisywano losy weteranów. Jedynie 9% artykułów zawierało informacje na temat patologicznych zjawisk związanych ze środowiskiem weteranów, takich jak: przestępczość, agresja, łamanie prawa, przy czym były to wyłącznie materiały dotyczące zagranicy.

Analiza pola semantycznego pozwala nam na lokowanie podmiotów w jego znaczeniowym sąsiedztwie. Za pomocą tej techniki możemy odtworzyć rzeczywisty stosunek autorów tekstów do badanego zjawiska, często kryjący się za fasadą powierzchownych deklaracji. Wychodząc z założenia, że komunikujący się aktor, za pomocą używanych struktur językowych ujawnia swoje głębokie przekonania odnośnie otaczającej go rzeczywistości i na dłuższą metę nie jest w stanie manipulować wypowiedziami, możemy odkryć rzeczywiste znaczenie danego pojęcia w dyskursie. W ramach analizy pola semantycznego w sąsiedztwie pojęcia weterana poszukujemy określonych elementów. Są to:

- określenia – przymiotniki, za pomocą których weterani są charakteryzowani
- ekwiwalenty – terminy używane zastępczo, zastępujące pojęcie weteran
- opozycje – osoby, zjawiska, grupy, którym weterani w tekstach są przeciwstawiani
- asocjacje – rekwizyty społeczne, tło, kontekst przedstawiania weteranów
- działania podmiotu i działania na podmiot = opisy działań, które podejmują weterani oraz działań, które są podejmowane wobec nich przez różne podmioty.

Określenia

Wśród określeń weteranów najczęściej występują terminy identyfikujące ich z perspektywy konfliktów zbrojnych, teatru działań wojennych czy lokalizacji geograficznej działań zbrojnych lub misji, takie jak: weterani II wojny światowej, weterani wojny w Wietnamie, weterani Bitwy o Anglię, weterani misji w Iraku i Afganistanie, weterani konfliktów zbrojnych XXI w itp. Kolejna wyraźnie wyodrębniona kategoria określeń odnosi się do nazw formacji, jednostek wojskowych bądź narodowości weteranów, a kolejna do ich wieku: np.: najstarszy weteran. Ostatnia kategoria określeń obejmuje przymiotniki charakteryzujące stan zdrowia, odniesione rany, niepełnosprawność itp.

Ekwiwalenty

Najczęściej występująca grupa ekwiwalentów terminu weteran obejmuje terminy związane ze stopniem wojskowym, służbą wojskową itp., takie jak: żołnierz, żołnierz polski, były żołnierz, były żołnierz polski, oficer/oficerowie, pilot myśliwca itp., także na konkretnym teatrze działań, np.: żołnierze II wojny światowej. Kolejna kategoria ekwiwalentów była nacechowana zdecydowanie pozytywnie. Znalazły się w niej takie terminy, jak: bohater, bohaterowie przeszłości, bojownicy walk o wolność. Zamiennie z terminem weteran używano także słów: kombatant, członek organizacji weteranów, kombatantów. W przypadku artykułów opisujących znanych weteranów jako ekwiwalenty występowały ich aktualne zawody, stanowiska lub dane osobowe.

Opozycje

W analizowanych materiałach weterani jako grupa społeczna byli lokowani w relacjach opozycyjnych stosunkowo rzadko. Najczęściej weteranów przeciwstawiano politykom, np.: weterani w opozycji do ministerstwa, rządu, policji lub ogólnie środowisku cywilnemu, np.: użytkownikom Internetu, cywilnym mieszkańcom Afganistanu itp.

Asocjacje

Kontekst prezentacji weteranów w analizowanych materiałach medialnych można podzielić na cztery kategorie. Najliczniejsze dwie to różnego rodzaju uroczystości i inne formy upamiętniania rocznic czy wydarzeń historycznych oraz rozwiązania prawne i regulacje związane ze statusem weterana. Oprócz tego o weteranach pisano w kontekście terapii, zdrowia, kuracji oraz problemów mentalnych i psychicznych.

Działania

Weterani w analizowanym materiale byli przedstawiani przede wszystkim jako spotykający się (z politykami, kolegami, żołnierzami, młodzieżą, rodziną), biorący udział (w uroczystościach, w ceremoniach), upamiętniający (rocznice, wydarzenia), reprezentujący (środowisko), przemawiający, dzielący się doświadczeniem, także powracający (z misji), powracający (do kraju), wracający (do domu). Rzadziej wśród działań podejmowanych przez weteranów wymieniano aktywności życia codziennego, a najrzadziej – radzenie sobie z problemami psychicznymi czy łamanie prawa.

Podsumowując wyniki analizy tekstów, należy zauważyć, iż wśród artykułów dotyczących polskich weteranów militarnych, najczęściej materiałów dotyczyło uczestników wydarzeń historycznych, takich jak II wojna światowa (30%), uroczystości i stowarzyszeń (21%), a także polityki i debat publicznych (10%) oraz misji poza granicami kraju (9%). Teksty w których wzmiankowano problematykę zdrowia polskich weteranów, pomocy dla nich czy ich życia osobistego występowały marginalnie.

Analizując powyższe dane, można zauważyć, że termin weteran jest silnie zakorzeniony w języku. Nie jest on terminem związanym wyłącznie z kontekstem wojska i służby wojskowej (takim terminem w większym stopniu dystynktywnym jest *kombatant*). Warto odnotować również, iż w większości tekstów weteran miał zdecydowanie pozytywne lub neutralne konotacje. Czytelnik portalu internetowego o weteranach może przeczytać głównie w kontekście historycznym i instytucjonalnym. Obrazowo rzecz ujmując, występujący w artykułach weteran, to częściej sędziwy uczestnik walk II wojny światowej, członek stowarzyszeń i organizacji, biorący udział w oficjalnych uroczystościach niż żołnierz misji poza granicami kraju. Stosunkowo niewielka liczba tekstów ukazuje życie codzienne i służbę na misji, a jeszcze mniej skupia się na problematyce życia codziennego weteranów misji po ich powrocie do kraju. Tendencje te są jeszcze bardziej wyraźne w przypadku artykułów opisujących polskich weteranów.

Bibliografia

- CBOS, *Udział Polski w operacji NATO w Afganistanie i jego konsekwencje*, BS/156/2010, Warszawa 2010.
- Dudkiewicz M., *Zastosowanie analizy pola semantycznego i analizy gloss dla zaprezentowania sposobu postrzegania świata społecznego*, „Qualitative Sociology Review”, 2006, t. II, nr 1, <http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/archive_pl.php>, (dostęp: 11.2014).
- Iwanek M., *Readaptacja żołnierzy powracających z misji wojskowych poza granicami państwa*, sprawozdanie z badań WBBS WCEO, WCEO, Warszawa 2011.
- Kłosiński M., *Obraz bezrobocia i bezrobotnych w polskiej prasie*, „Kultura i społeczeństwo”, (3) 1994: 151–161.
- Konecki K., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, PWN, Warszawa 2006.
- Robin R., *Badanie pól semantycznych: doświadczenia Ośrodka Leksykologii Politycznej w Saint-Cloud*, [w:] *Język i społeczeństwo*, M. Głowiński, red., Warszawa 1980.
- Sińczuch M., Zauer J., Gronek K., *Doświadczenia i konsekwencje udziału w misjach poza granicami kraju w opinii uczestników*, sprawozdanie z badań WBBS WCEO, WCEO, Warszawa 2014.